

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિના પ્રકારો

સંસ્કૃતિ પ્રત્યેક એ સંઘર્ષ અને કોશિશનું નામ છે, જે માનવ-જીવનના તમામ વિભાગોની સેવા માટે કરવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં નાગરિકતા અને સભ્યતામાં એક સાથે વૃદ્ધિ અને વિકાસનું નામ સંસ્કૃતિ છે.

સભ્યતા સૈદ્ધાંતિક વિચારોની વૃદ્ધિનું નામ છે, જેમ કે કાનૂન, રાજકારણ, સમાજશાસ્ત્ર અને નૈતિકતા વગેરે, જેના પરિણામ સ્વરૂપે માનવી સાચા વિચારોનો વાહક બની શકે છે.

નાગરિકતા પ્રાયોગિક વિદ્યાઓમાં વૃદ્ધિ અને વિકાસનું નામ છે, જેમ કે વૈધકીય-શાસ્ત્ર (મેડિકલ), એન્જિનીયરિંગ અને બેટી વગેરે. આને નાગરિકતાના નામથી એટલા માટે ઓળખવામાં આવે છે, કેમ કે આનો સંબંધ શહેરી-જીવનથી હોય છે. માનવી શહેરના સંસાધનોની માલિકી દ્વારા તેમાં વસે છે, જેમ કે મિલકત અને નોકરી વગેરે. તેથી નાગરિકતા વ્યક્તિને તેના આસપાસની દુનિયા પર કબજો અપાવે છે અને આજુ-આજુની પરિસ્થિતિને તેના માટે અનુકૂળ બનાવે છે.

માનવી માટે નાગરિકતા અને સભ્યતા બંને જરૂરી છે, જેથી લોકોના વિચારો અને મામલાઓ બરાબર રહે અને તેમના જીવનમાં સુધારો જાય. જે દેશ માનવીય મૂલ્યો અને નૈતિકતાને ત્યજને ભૌતિક પ્રગતિને પોતાનું માપદંડ બનાવે છે, તે ભૌતિકવાદી દેશ છે, ન કે સાંસ્કૃતિક. એ રીતે વર્તમાન યુગમાં પણ્યાં દેશોની પ્રગતિ ભૌતિકવાદી છે, ન કે સાંસ્કૃતિક. પણ્યાં નૈતિક સિદ્ધાંતો અને મૂલ્યોની અવગાજાના કરીને કેવળ ભૌતિક પ્રગતિનો વિચાર કર્યો છે, જ્યારે કે ઈસ્લામે માનવીનું સંન્માન વધાર્યું છે અને તેને ગૌરવ બક્ષ્યું છે, તેના સ્થાન અને દરજાને ઉચ્ચ કર્યું છે, અને એક એવી ઉમદા સંસ્કૃતિ અને સભ્યતા પ્રસ્તુત કરી છે, જે માનવતાના અસ્તિત્વ માટે આવશ્યક છે.

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિનો અર્થ :

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિથી અભિપ્રેત એ સિદ્ધાંતો, કાનૂનો અને નૈતિક મૂલ્યો છે, જે ઈસ્લામે માનવ-સમાજ માટે પ્રસ્તુત કરેલ છે. આ સિદ્ધાંતો અને કાનૂનો માનવીના સ્થાન અને દરજાને ઉચ્ચ કરે છે અને ભૌતિક પ્રગતિમાં તેને સહયોગ કરે છે, વધુમાં જીવનને સરળ અને સહજ બનાવે છે.

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિનું મહત્વ :

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિમાં સમાજના નિર્માણનું પહેલું પગથિયું વ્યક્તિ છે. જો વ્યક્તિની સુધારણા થઈ ગઈ, તો જાગે આખા સમાજની સુધારણા થઈ ગઈ, અને સમાજ સાંસ્કૃતિક ધરોહરની સુરક્ષા અને તેના પ્રસારની જવાબદારી અદા કરવા માટે કાબેલ થઈ ગયો. તેથી ઈસ્લામ એવી શિક્ષાઓ અને મુલાધાર અને કાનૂનો લઈને આવ્યો, જે વ્યક્તિની જાત, આત્મા, બુદ્ધિ અને શરીરની સુધારણા અને સંવર્ધન કરે છે.

વયક્તિની સુધારણા પછી ઈસ્લામ સમાજ તરફ ધ્યાન આપે છે, જે વ્યક્તિઓથી બનેલ છે. તેમને પારસ્પારિક સંબંધો, સહયોગ, નેકી અને સંયમ માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે, જેથી તેઓ આ ધરતીને આબાદ કરે, તેમાં છુપાયેલા ખજાનાઓ બહાર કાઢે, જેને અલ્લાહે માનવીની સેવા અને તેની ખુશી માટે ઉપલબ્ધ કરાવેલ છે. આપણા પુરોગામીઓએ પોતાની જવાબદારી સારી રીતે નિભાવી, તેમણે આ સાંસ્કૃતિક વારસાને પોતાના ખભાઓ પર ઉઠાવી રાખ્યો અને આપણા સુધી પહોંચાડ્યો અને સમગ્ર દુનિયાને તેનું શિક્ષણ આપ્યું.

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિના પ્રકારો :

ઈસ્લામી સંસ્કૃતિના ગ્રણ પ્રકારો છે –

(૧) ઐતિહાસિક સંસ્કૃતિ (દેશોની સંસ્કૃતિ) :

આ એ સંસ્કૃતિ છે, જેને પ્રત્યેક ઈસ્લામી દેશે માનવીના સ્થાન અને દરજજાને ઉચ્ચ કરવા અને તેની સેવા કરવા માટે પ્રસ્તુત કરેલ છે. દેશોની સંસ્કૃતિ પ્રસ્તુત કરતી વખતે આપણે એ દેશોનો ઈતિહાસ બતાવવો જોઈએ, જેણે આ સંસ્કૃતિ અને તેના કાર્ય-વર્તુળને વ્યાપ આપ્યો અને તેને શિખરે પહોંચાડી, જેમ કે ખેતી, ઉદ્ઘોગ, શિક્ષણ, આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો, વધુમાં તમામ એ જવલંત કામો, જે ઈસ્લામી દેશોએ જુદા-જુદા ક્ષેત્રોમાં અંજામ આપ્યા.

(૨) મૂળભૂત અને વાસ્તવિક ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ :

આ એ સંસ્કૃતિ છે, જેને ઈસ્લામે સમગ્ર માનવ-જાતની સેવા માટે પ્રસ્તુત કરેલ છે. આ એ સમગ્ર શિક્ષાઓ પર આધારિત છે, જેને ઈસ્લામે જીવનના તમામ વિભાગો અને ક્ષેત્રો, જેમ કે આસ્થા, રાજનીતિ, આર્થિક વ્યવસ્થા, ન્યાય-તંત્ર, પ્રશિક્ષણ વગેરેના સંવર્ધન માટે પ્રસ્તુત કરેલ છે, તેની જ સુધારણા અને તેના યોગ્ય હોવા પર માનવીનું અસ્તિત્વ અને તેનું સૌભાગ્ય નિર્ભર છે.

(૩) ગૌણ કે સંપ્રામ સંસ્કૃતિ :

આને સંસ્કૃતિના પુનરુથ્યાનના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. મુસલમાનોએ આ સંસ્કૃતિને જીવંત કરી, તેની સેવા કરી અને તેને ઉન્નતિ બદ્ધીને સમગ્ર માનવતાની સામે પ્રસ્તુત કરી. ઘણીબધી સંસ્કૃતિઓ અને વિદ્યાઓ સમામ થઈ ચૂકી હતી, ઈસ્લામે તેને નવું રૂપ આપીને પુનઃજીવિત કરી. વધુમાં, તેને એ નૈતિકતાનો પોશાક પહેરાવ્યો, જે એ સંસ્કૃતિઓએ ઈસ્લામથી પ્રામ કરેલ હતો. તેથી પણ્યી લેખકો કહેવા લાગ્યા કે ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ યૂનાન (ગ્રીક) અને રોમ જેવી પ્રાચીન સંસ્કૃતિઓથી ઉદ્ભૂત છે. તેમના કહેવા મુજબ આરબોએ એ તમામ સંસ્કૃતિઓના બાધ્ય સ્વરૂપને બદલીને તેને નવા રંગ-રૂપ અને આકારમાં ઢાળી દીધી, જેના પરિણામ-સ્વરૂપ આ સંસ્કૃતિ સ્થાયી રૂપમાં પ્રગટ થઈ.

પરંતુ આ વિચાર તદ્દન ખોટો છે, તેની વિશ્વસનીયતાનો પણ કોઈ આધાર નથી અને ન તો તેના પાછળ કોઈ દલીલ છે, કેમ કે ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ પોતાનામાં વિશુદ્ધરૂપે ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ છે અને બીજી સંસ્કૃતિઓથી ઘણી રીતે ભિન્ન છે. તેનું મૂળ અને આધાર એ ઈસ્લામી આસ્થા છે કે અલ્લાહની પ્રસરતા કાજે અલ્લાહની શરીઅત (ધર્મશાસ્ત્ર)ને અલ્લાહના બંદાઓ પર લાગુ કરવામાં આવે. આ ઉદ્દેશ્ય માત્ર ભૌતિક પ્રગતિ નથી. જો આનો ઉદ્દેશ્ય બીજી સંસ્કૃતિઓની જેમ કેવળ ભૌતિક પ્રગતિ હોત, તો તેમાં વ્યક્તિઓ અને સમગ્ર માનવ-જાત માટે ભલાઈ ન હોત.

રહી વાત બીજી સંસ્કૃતિઓથી લાભ ઉઠાવવાની, તો આ તેની ખૂબી છે, તેનો કોઈ દોષ નથી. આનો અર્થ એ છે કે ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ મુસ્લિમ બૃદ્ધિમત્તા અને ડહાપણના બંધ દરવાજાઓને ખોલે છે અને બીજી કોમોની પાસે જે વસ્તુઓ છે તેનો સ્વીકાર કરવા માટે તેને તૈયાર કરે છે, એ શરતે કે એ વસ્તુઓ ઈસ્લામી સિદ્ધાંતોના અનુકૂળ હોય, વિરોધી કે વિરોધાભાસી ન હોય. પૂર્વ સંસ્કૃતિઓથી લાભ ઉઠાવવાના કારણે ઈસ્લામી સંસ્કૃતિનું મહત્ત્વ ઓછું નથી થઈ જતું. આ કમિક ઉત્ત્તિ અને વૃદ્ધિ-વિકાસનો અનિવાર્ય નિયમ છે કે અગાઉ જ્યાં સમાઝિ થઈ છે ત્યાંથી આધુનિકતાનો આરંભ થાય છે. વળી, નવીન સંસ્કૃતિ નવી-નવી વસ્તુઓનો આવિર્ભાવ કરે છે, જેથી એ વસ્તુની પરિપૂર્તિ થઈ શકે, જેને જૂની સંસ્કૃતિએ શરૂ કરી હતી.

